

*İşçiler, emekçiler, köylüler, aydınlar
tarafından tartışılması, geliştirilmesi ve
gerici, işbirlikçi, piyasacı, patron güdümlü
anayasa girişimlerine karşı bir seçenek
haline getirilmesi için*

*Türkiye Komünist Partisi
tarafından hazırlanmıştır*

Toplumcu **bir Anayasa** **için**

TOPLUMCU BİR ANAYASA İÇİN...

SUNUM

1. Türkiye 12 Eylül faşizmi tarafından dayatılan ve emperyalizme bağımlılık, teslimiyet, eşitsizlik, adaletsizlik, yoksulluk, çürüme ve cehalet kaynağı durumundaki sömürü düzenini 25 yıldır korumaktan başka işe yaramayan anayasadan bir an önce kurtulmalıdır.
2. Toplumun büyük çoğunluğunun ve hemen bütün siyasal partilerin mevcut anayasanın yerine yenisinin hazırlanması gerektiğini düşünmesi yeterli değildir. 12 Eylül anayasasının yarattığı sorunlardan kurtulmak için o anayasanın özünü kavramak gerekir.
3. 12 Eylül anayasasının özünde işçi ve emekçilerin örgütlenme, siyaset yapma ve hak arama özgürlüklerinin yok edilme arzusu yatmaktadır. 1982 anayasasının başka hiçbir yanlış ya da eksikliği bu özün gözden kaçırılmasına neden olmamalıdır.
4. 12 Eylül anayasasında zaman içerisinde yapılan değişiklikler öze ilişkin herhangi bir değişim anlamına gelmemiştir.
5. 12 Eylül anayasasından gerçek bir kurtuluş ancak nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçi halkın çıkarlarını merkeze koyan yeni bir anayasa hazırlandığında söz konusu olacaktır.
6. AKP "yeni anayasa"yı, 12 Eylül'den bu yana ve 12 Eylül anayasasının da yardımıyla örgütsüzleştirilen toplumun, sömürücü sermaye sınıfı tarafından bütünüyle teslim alınmasının yasal dayanaklarını güçlendirmek amacıyla gündeme getirmektedir.
7. AKP'nin anayasasına sinen işbirlikçi ve gerici zihniyet cesaretini piyasa güçlerinden almakta ve sermaye diktatörlüğünün açık özelemlerini yansıtmaktadır.
8. Bugün hükümet tarafından gündeme getirilen "yeni anayasa" hazırlıklarının emekçi halkın ve ülkemizin çıkarları ile hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. AKP hükümeti, 12 Eylül anayasasının olumsuzluğunu bambaşka bir yerde aramakta, merkeze "bireysel özgürlükleri" koyarak konuyu saptırmakta ve böylece yeni anayasa hazırlıklarına toplumsal meşruiyet sağlamaya çalışmaktadır. Oysa 12 Eylül anayasasında baskı altına alınan, hatta yok edilen toplumsal hak ve özgürlüklerdir.
9. AKP'nin savunduğu anayasanın özgürlükçü bir anayasa olduğu büyük bir yalandır. AKP, insanın paranın gücü karşısında köleleşmesini, en temel toplumsal ve insani hakların ortadan kalkmasını, insanlar arası eşitsizliklerin derinleşmesini savunmaktadır. Eşitsizliklerin var olmaya devam ettiği bir toplumda özgürlüklerden söz etmek tam anlamıyla ikiyüzlüktür.
10. AKP tarafından gündeme getirilen anayasa değişikliği Türkiye Cumhuriyeti'nin tasfiye edilme girişimlerine hizmet etmektedir. Böyle bir anayasa ile Türkiye'nin kağıt üzerinde dahi egemen bir ülke olması söz konusu değildir. Türkiye hukuken uluslararası tekelin yağma ve talanına açık hale getirilmektedir. AKP'nin kutsadığı piyasa güçlerinin ve emperyalist devletlerin "bağımsızlık" gibi değerleri önemseyip ciddiye aldıklarını söyleyemeyiz. Piyasa güçlerine ve emperyalist devletlere itaat eden bir ülke bağımsız ve egemen olamaz.

11. Anayasa'nın değişmez maddeleri üzerine yürüyen tartışma, tasfiye edilen egemenliği sembolere indirgediği ölçüde bağımsızlık fikrini yüzeyselleştirmekte ve bir toplumsal mücadele konusu olmaktan çıkarmaktadır. Ayrıca bugünkü haliyle söz konusu maddelerde milliyetçi ve dinci gericiliği meşrulaştıran yanlar olduğu açıktır. Bu nedenle yasal olarak değişmez sayılan ancak siyasi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin tasfiye sürecinde dokunulmazlığı kaldırılan maddeler yerine TKP'nin hazırladığı Toplumcu Anayasa, aydınlanma ve yurtseverliği kalıcı kılabacak olan toplumculuğun ilkelerini yerleştirmiştir.
12. Türkiye Cumhuriyeti, temel ve değişmez nitelikleri olarak sıralanan demokratik, laik, sosyal hukuk devleti olma özelliklerini bugün hiçbir biçimde taşımamaktadır. Devrimci dönüşümler olmaksızın, Türkiye bu özelliklerin yanından dahi geçemez durumdadır.
13. Halkımızın yeni bir anayasa gereksinimi AKP tarafından karşılanamaz. Gereksinilen eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzen ve bu düzenin temel hatlarını çizen yeni bir anayasadır. Böyle bir düzen emekçi halkın kendi eseri olacaktır. Emekçi halkımız çerçevesini "toplumcu anayasa tasarısı"nda çizdiğimiz eşitlikçi ve özgürlükçü düzen için mücadeleye katılım konusunda daha fazla zaman yitirmemelidir.
14. TKP, dinin siyasal alandan ve devlet yönetiminden çıkarılmasının ve Türkiye'nin bağımsız ve egemen bir ülke olarak toprak bütünlüğünün sağlanmasının ancak ve ancak eşitlikçi bir toplumsal düzenle mümkün olduğu gerçeğinin altını çizmekte ve bu nedenle hazırladığı anayasa taslağının Birinci Bölümü'nde yer alan Temel Hükümler'e özel bir önem vermektedir.
15. Türk-Kürt kardeşliğinin yeniden kurulması, Türkiye'nin hiçbir ulusun kendisini üstün ya da evsahibi görmediği eşit ve özgür bir ülke haline gelmesi her tür eşitsizlik ve ayrımcılığın kaynağı olan toplumsal sistemin tasfiyesi ile mümkündür. Toplumcu Anayasa dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeyen yeni bir toplumsal düzenin temel belgesi olarak hiçbir ulusu ya da dini referans göstermemiştir.
16. İşsizliğin yasaklandığı; eşit ve parasız eğitim ile sağlık hizmetinin devlet güvencesinde olduğu; insanın insanı sömürmediği; ısınma, elektrik ve su gibi temel gereksinimlerin bedelsiz karşılandığı; herkesin sağlıklı konutlarda yaşadığı; yoksulluk ve açlığın ortadan kalktığı; cehalet ve gericiliğin alt edildiği; bağımsız ve gelişmiş bir Türkiye mümkündür.
17. Türkiye Komünist Partisi, halkımızı emperyalist ülkelerin ve sömürücü sınıfların ülkemize dayattığı yasal düzenlemeleri topyekun reddetmeye ve kendi kaderini eline almaya davet etmektedir.
18. İşçilerin, köylülerin, emekçilerin, aydınların Toplumcu Anayasa tasarısını tartışmaları bu açıdan son derece anlamlı bir başlangıç olacaktır.

Türkiye Komünist Partisi

Birinci Bölüm

TARİHSEL MİRAS

Bir sosyalist devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti, ülkede yaşayan tüm uluslardan işçilerin, emekçilerin, köylülerin, aydınların ortak çabasının ürünü olacaktır. Sosyalist cumhuriyet, yüzyıllardan bu yana bu coğrafyada boy atmış bütün ilerici atılımların, bu atılımların öncü gücü olan toplumsal hareketlerin, halk kahramanlarının mirasını devralıp gelecek kuşaklara taşıyacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı ile birlikte emperyalistlerce parçalanması, Anadolu halklarının ortak tarihinde en önemli gelişmelerden bir tanesidir. Bu gelişmeye karşı mücadele, 1917 Ekim Devrimi'nin sonucu olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği'nin desteğini alarak, kısa süre içerisinde batılı emperyalist ülkelerin planlarını bozmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri bu mücadelede atılmıştır. Sosyalist devletimizin devralacağı tarihsel mirasın en önemli halkalarından birisi bu mücadele ve bu mücadelenin ürünü olarak Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Emekçilerin iktidarını temsil edecek olan Türkiye Cumhuriyeti ise, söz konusu mücadele-nin hemen başlangıcından itibaren kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda egemenliğini ilan eden burjuva sınıfının karşı tarihsel hesaplaşmanın ürünü olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, sermaye sınıfının elinde emekçi halka karşı kullanılmış, emperyalist yağma ve talana açık hale getirilmiş, gericiliğe ve karanlığa teslim edilmiştir. 1923 yılında ilan edilen cumhuriyet, işbirlikçi sömürücü güçlerin elinde, kendi ilkelerine ihanet etmiştir. Cumhuriyet fikri bağımlılık ilişkilerine, gericiliğe, sömürüye karşı harekete geçen Türk, Kürt bütün uluslardan emekçilerin çabasıyla vatan haini ve mandacı sömürücü sınıfların alaşağı edilmesi sonucunda gerçek karşılığını bulacak ve Türkiye Cumhuriyeti ulusal egemenliği, özgürlüğü ve eşitliği bayrak yapan saygın bir ülkeye dönüştürülecektir. Bu dönüşümler için köklü bir altüst oluş anlamına gelen sosyalist devrim, Toplumcu Anayasa'yı uygulamak için gerekli siyasi koşulları yaratacaktır.

İkinci Bölüm

TEMEL HÜKÜMLER

Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti, dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, Türkiye'de yaşayan işçilerin, köylülerin ve tüm emekçilerin ortak iradesini temsil eden ve çıkarlarını savunan egemen bir sosyalist devlettir.

Madde 2- İnsanın insanı sömürmesine yol açacak hiçbir iş, işlem, eylem ve düzenleme yapılamaz; bunu güvence altına alacak önlemlerin tasarlanıp uygulanması, devletin birincil görevleri arasındadır.

Madde 3- Siyasal yaşam ve devlet işleri, tümüyle ya da bir bölümüyle, dine ve din kurallarına dayandırılmaz. Dini inanç bireysel bir tercihtir; her yurttaş herhangi bir dine inanmakta ya da hiçbir dine inanmamakta, bunları açıklayıp açıklamamakta özgürdür.

Madde 4- Farklı ulus ve halkların özgürce bir arada yaşadığı Türkiye Cumhuriyeti'nde bütün yurttaşlar etnik ya da ulusal kökenlerine bakılmaksızın eşit haklardan yararlanırlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin egemen bir sosyalist devlet olarak örgütlenmesinde ve eşitlikçi toplumsal düzenin kurulması ve korunmasında hiçbir halk ya da ulus diğerlerinden daha fazla rol ve sorumluluğa sahip değildir.

Madde 5- Anayasanın ilk dört maddesindeki hükümlerin dokunulmazlığı, örgütlü toplumun güvencesi altındadır.

Üçüncü Bölüm

SİYASAL YAPI

Madde 6- Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidar bir sosyalist demokrasi olarak örgütlenir. Türkiye Cumhuriyeti'nde işçi sınıfı, toplumsal örgütlenmeleri aracılığıyla doğrudan yönetimdedir. İktidar organları fabrikalar, atölyeler, bürolar, çiftlikler, okullar ve kırsalardan başlayarak yukarıya doğru uzanır. Yerel meclisler, toplumun tüm kesimlerini yönetime katacak birer araçtır.

Madde 7- Devlet ve tüm organları yurttaşların temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan ve emekçi kesimlerin çıkarlarını savunan bir hukuk sistemi çerçevesinde etkinliklerini yürütür. Tüm devlet örgütü, kuruluşlar ve görevliler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve hukuk sistemine uyarlar, kaynağını yasalardan ve anayasadan almayan hiçbir yetki kullanamazlar. Kimsenin görevi dolayısıyla yasal dokunulmazlığı olamaz.

Madde 8- Türkiye Cumhuriyeti'nde yönetim kademelerini aşağıdan yukarıya oluşturan bütün örgütlenmeler, kendi yönetimlerini özgür seçimlerle belirler. Siyasal parti ve toplumsal örgütlenmeler ile tüm yurttaşlar yönetim organlarına aday gösterebilirler, aday olabilirler. Seçmenler, bütün organlara seçtikleri temsilci ve görevlileri temsil ve görev dönemleri tamamlanmadan "geri çağırma" hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanımı yasalarla düzenlenir ve güvence altına alınır. Seçim süreçleri ilgili yasalarla düzenlenir.

Madde 9- Türkiye Cumhuriyeti'nde yasama, hükümet oluşturma ve yürütmeyi denetleme konularında en yüksek organ Yüksek Meclis'tir. Yüksek Meclis, yerel iktidar organlarıyla bağlantılı olarak çalışır ve onlarla bir bütün oluşturur. Yüksek Meclis iç ve dış politika, savunma, eğitim ve sağlık, merkezi planlama, dış ticaret ve merkezi bütçenin hazırlanması konularında kendi görev ve yetkilerini başka organlara devredemez ve paylaşamaz. Yüksek Meclis iki yıllığına ve tüm seçmenlerin katılacağı tek dereceli seçimlerle belirlenir. Yüksek Meclis seçimlerinde her kent bir seçim bölgesidir. Her kentten kaç temsilcinin Yüksek Meclis'te temsil edileceği, nüfusa göre belirlenir.

Madde 10- Yüksek Meclis Başkanı, meclis oturumlarına başkanlık eder, meclisi yurtiçinde ve yurtdışında temsil eder. Yüksek Meclis Başkanı ilk oturumda meclis tarafından iki yıllığına seçilir.

Madde 11- Bakanlar Konseyi, bir kurul olarak, devletin günlük yürütme faaliyetlerinden en üst düzeyde sorumludur. Bakanlar Konseyi, Yüksek Meclis üyeleri arasından ve Yüksek Meclis tarafından seçilerek oluşturulur. Görev süresi iki yıldır.

Madde 12- Devlet Başkanı, Bakanlar Konseyi'ne başkanlık eder. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yurtiçinde ve yurtdışında en üst düzey temsilcisidir. Yüksek Meclis Başkanı'nın seçilmesinin ardından yapılacak ilk oturumda, Yüksek Meclis tarafından iki yıllığına seçilir.

Madde 13- Yüksek Meclis Başkanı, Bakanlar Konseyi ve Devlet Başkanı'nın seçim süreci ve sorumlulukları ilgili yasalarla düzenlenir.

Madde 14- Mahalle ve köy meclisleri tüm yurttaşları kapsayan yaygın toplumsal örgütlerdir. Seçme ve seçilme hakkına sahip tüm yurttaşlar mahalle ve köy meclislerine üyedirler. Mahalle ve köy meclisleri yurttaşlara toplumsal yaşama müdahale etme olanağı sunar, yurttaşların bütünsel gelişimi için uygun koşulların sağlanmasında diğer devlet organlarıyla birlikte sorumluluk üstlenir, yurttaşların tüm devlet organları ve Yüksek Meclis çalışmaları ile sürekli iletişim, etkileşim ve denetim ilişkisi içinde bulunmasını güvence altına alırlar. Mahalle ve köy meclisleri kendi sorumluluk alanlarında yaşayan tüm nüfusa toplumsal hizmetlerin götürülmesine yardımcı olur, anayasada belirtilen eşitlik ilkesinin yerine getirilip getirilmediğini denetler, üst devlet organlarına öneriler ve soru önermeleri hazırlar, onlar tarafından alınan kararların takipçisi olurlar. Mahalle ve köy meclisleri iki yılda bir çalışmalarını yönlendirmek için bir komite, ilçe meclisinde görev alacak temsilcileri ve kendileriyle ilgili mahkemelerde bağımsız yargıçlarla birlikte çalışacak mahkeme üyelerini seçerler. Mahalle ve köy meclisleri en az üç ayda bir toplanırlar.

Madde 15- İşyeri komiteleri, belli bir iş yerinde çalışan tüm emekçilerin üretim sürecine katılımlarını, kendi işyeri, bölge ve ülke sorunlarını tartışıp yönetim ve karar süreçlerinin parçası haline gelmelerini sağlayan organlardır. İşyeri komiteleri üst devlet organlarına öneriler ve soru önermeleri hazırlar, onlar tarafından alınan kararların takipçisi olurlar. Üniversite ve yüksek okullarda tüm çalışanlar ve öğrenciler, askeri birliklerde tüm subay ve askerler, çiftliklerde tüm çiftçi ve tarım emekçileri kendi komitelerini aynı şekilde seçerler. İşyeri komiteleri iki yılda bir, iş yerinde çalışan tüm emekçilerin oylarıyla belirlenir.

Madde 16- İlçe meclisleri ilçelerde tüm toplumsal örgütlenmelerin karar alma süreçlerine katılımını ve birbirleriyle uyumlu çalışmasını hedefler. İlçe meclisleri yurttaşlara toplumsal yaşama müdahale etme olanağı sunar, yurttaşların bütünsel gelişimi için uygun ortamın sağlanmasında diğer devlet organlarıyla birlikte sorumluluk üstlenir, tüm devlet organları ve Yüksek Meclis çalışmaları ile sürekli bir iletişim, etkileşim ve denetim ilişkisi içinde bulunmalarını güvence altına alırlar. İlçe meclisleri kendi sorumluluk alanlarında yaşayan tüm nüfusa toplumsal hizmetlerin götürülmesini sağlar ve anayasada belirtilen eşitlik ilkesinin yerine getirilip getirilmediğini denetler, üst devlet organlarına öneriler ve soru önermeleri hazırlar, onlar tarafından alınan kararların takipçisi olurlar. İlçe meclisleri, mahalle ve köy meclisleri ile o ilçedeki işyeri komitelerinin iki yıllığına seçeceği temsilcilerden oluşur.

Madde 17- Kent meclisleri yurttaşlara toplumsal yaşama müdahale etme olanağı sunar, yurttaşların bütünsel gelişimi için uygun ortamın sağlanmasında diğer devlet organlarıyla birlikte sorumluluk üstlenir, tüm devlet organları ve Yüksek Meclis çalışmaları ile sürekli bir iletişim, etkileşim ve denetim ilişkisi içinde bulunmalarını güvence altına alırlar. Kent meclisleri kendi sorumluluk alanlarında yaşayan tüm nüfusa toplumsal hizmetlerin götür-

rülmesini sağlar ve anayasada belirtilen eşitlik ilkesinin yerine getirilip getirilmediğini denetler, Yüksek Meclis çalışmaları için öneri ve soru önermeleri hazırlar, Yüksek Meclis tarafından alınan kararların takipçisi olurlar. Kent meclisleri aynı kentteki ilçe meclislerinin karar ve uygulamaları arasındaki uyumu sağlar, kente ayrılan kaynaklarının toplumun çıkarları doğrultusunda eşit bir biçimde seferber edilmesini gözetirler. Kent meclisleri, o kentteki ilçe meclislerinin iki yıllığına seçeceği temsilcilerden oluşur.

Madde 18- Türkiye Cumhuriyeti'nde, Yüksek Meclis'e ve öteki yerel meclislere seçilen temsilciler, üretim ve karar mekanizmaları arasındaki bağların dolaylı duruma getirilmesi gereğinden dolayı seçilmeden önceki iş, görev ya da öğrenimlerine devam ederler. Yüksek Meclis ve diğer meclislere seçilen temsilcilere bu görevlerinden dolayı herhangi bir ek maaş ödenmez.

Madde 19- Yönetim mekanizmalarının ve buradaki görevlilerin emekçi halktan kopmaları ve toplumun çıkarlarını göz ardı etmeleri engellenir. Devlet örgütlenmesinde yöneticilik sorumluluğu olan kişilerin bütün toplumsal örgütlenmelerin gereksinim ve sorunlarından düzenli biçimde haberdar olmalarını sağlayacak, toplumsal olarak denetlenen iletişim mekanizmaları kurulur. Yöneticilerin görevlerini yerine getirebilmeleri için onlara sağlanacak olanaklar, toplumsal olarak izlenebilir ve denetlenebilir saydamlıkta, kişisellikten uzak, yöneticilerin kolektif çalışma bilinçlerini her zaman diri tutacak nitelikte olacaktır.

Dördüncü Bölüm

EKONOMİK YAPI

Madde 20- Ekonomik etkinliklerin temel amacı, tüm toplumun refah içinde yaşaması, yurttaşların yaşama koşullarının her geçen gün iyileştirilmesidir.

Madde 21- Toplumdaki eşitsizliklerin asıl kaynağı olan üretim araçlarındaki özel mülkiyetin belli bir program çerçevesinde tümüyle ortadan kaldırılması, ekonomik politikaların temel yönelişini oluşturur. Üretim araçlarında kamu mülkiyetinin dışındaki biçimlerin tasfiye edilmesi sürecinde, üretimin sürekliliğinin sağlanması ve emekçilerin siyasal ve ideolojik inisiyatifinin bu sürecin temel gücü olması için gerekli önlemler alınır. Değişik mülkiyet biçimlerinin birarada var olmasının zorunlu olduğu koşullarda, ekonominin sosyalist öğelerinin, yasalar ve gündelik politikaların da yardımıyla öncelikli ve baskın bir konuma ulaşması sağlanır.

Madde 22- Bütün ekonomik etkinliklerin toplumsal denetime açık duruma getirilmesi esastır. Toplumsal kaynakların israfı, rüşvet, yetkilerin kötüye kullanılması, disiplinsizlik ve tembellik gibi olgulara karşı etkili yönetsel, ideolojik ve ekonomik önlemler alınır; bu doğrultuda yasal düzenlemeler yapılır ve bu düzenlemelerin sürekli olarak güncelleştirilmesi gözetilir.

Madde 23- Bütün ekonomik etkinlikler ve ekonomik gelişme, merkezi olarak planlanır. Planlama sınıf çelişkilerinin ortadan kalkmasını, ekonominin bütün öğelerinin uyumunun sağlanmasını, ülkenin bağımsızlığının pekiştirilmesini ve üretimin toplum yararına ve doğaya zarar vermeden gerçekleşmesini hedefler. Planlama, tabandan başlayarak emekçi inisiyatifinin gelişmesi ve üretim sürecindeki karar mekanizmalarının paylaşımcı ve katılımcı bir nitelik kazanması ile yaşama geçirilir. Bütün planlama süreci boyunca, insanlığın bilimsel ve teknolojik birikiminin toplum yararına kullanılmasına ve geliştirilmesine öncelik verilir.

Madde 24- Türkiye'nin toprak, madenler, enerji, nitelikli işgücü gibi yeterince sahip olduğu kendi kaynaklarına dayanan bir kalkınma atılımı örgütlenir ve ülke ekonomisinin dışa bağımlılığına son verilir. Diğer ülkelerle ekonomik ilişkiler karşılıklı yararlar gözetilerek ve ülkenin bağımsızlığı ile toplumsal çıkarlar korularak sürdürülür. Ekonominin bağımsızlığı, onun sosyalist karakteriyle ve emperyalist dünyanın bir parçası olmaktan çıkması ile sağlanır. Emperyalist ülkelerle ülkemiz emekçilerini büyük bir borç yükü altına sokan, ülkeyi bağımlı duruma getiren anlaşmalar imzalanamaz.

Madde 25- Bankalar, sigorta şirketleri ve gerekli öteki finans kuruluşları, kamuya ait kurumlar olarak etkinlik gösterir. Dış ticaret devlet eliyle yürütülür.

Madde 26- Ekonomik etkinlikler sonunda elde edilen tüm zenginlikler, toplumun kolektif ihtiyaçları için gereken miktar ayrıldıktan sonra, emekçilere ücret olarak geri döner. Çalışabilir durumdaki her yurttaşın toplumsal üretime yeteneklerine uygun olarak emeğiyle katılması ve bu katkısı ile uyumlu bir karşılık alması gözetilir.

Madde 27- Çalışma süresinin kısaltulması, insanın bütün boyutlarıyla gelişebilmesinin önkoşullarından ve toplumun başlıca hedeflerinden biridir. Çalışma süresi haftada 35 saati geçemez. Fiziksel emek kullanımını en aza indirmek ve tüm emekçilerin zihinsel üretim potansiyelini harekete geçirmek de bir başka temel hedefdir. Toplumsal üretimin bütün alanlarında ileri teknikler kullanılarak öncelikle insana yakışmayan koşullarda gerçekleştirilen işlerin makineler tarafından yapılması sağlanır.

Madde 28- Çalışabilir durum ve yaştaki her yurttaşın çalışma olanağı ve iş güvencesi sağlanması devletin temel görevleri arasındadır. Devlet bu iki temel hakkı hiçbir durumdan ortadan kaldıramaz, buna yol açan koşulların varlığına göz yumamaz.

Madde 29- Çalışamayacak durumda olanlar, yaşlılar ve emekliler devletin güvencesi altındadırlar. Bu yurttaşlara insanca bir yaşam düzeyi ve eşit olanaklar sağlanır.

Madde 30- Üstlendiği toplumsal rollerin gereğini yerine getirerek çalışan her yurttaş, tatil yapma hakkına sahiptir. Bu hakkın herkes için kullanılabilir kılınması devletin ve bütün toplumsal üretim birimlerinin görevleri arasında yer alır. Tatil süreleri ve biçimleri, toplumsal ihtiyaçlar ve olanaklar çerçevesinde belirlenir.

Madde 31- Sendikalaşma ve grev hakkı tüm emekçileri kapsayacak biçimde yasalarla güvence altına alınır. Sendikalar ve işyerlerindeki iktidar organları, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işçilerin dinlenme, kültür ve spor olanaklarının genişletilmesi için yetkilidirler.

Madde 32- Üretim sürecinde işçinin kendi emeğine ve emeğinin ürünlerine karşı yabancılaşmasının önüne geçmek için gereken her türlü önlem alınır.

Madde 33- Tarım emekçileri, özgür çiftçiler olarak kolektif çiftliklerde ve tarım işçileri olarak devlet işletmelerinde bir araya gelirler. Dışa bağımlılığının ortadan kaldırılması öngörülen tarımsal üretimde, kolektif çiftliklerin kamu mülkiyetine uyumlu ve onunla çalışmıyacak biçimler bulması sağlanır. Toprakta özel mülkiyetçiliği besleyen her türlü etmene karşı mücadele edilmesi bir zorunluluktur.

Madde 34- Bütün ekonomik politikalar kentler ile kırsal arasındaki eşitsizliklerin azaltılması hedefine uygun biçimde planlanıp uygulanır.

Beşinci Bölüm

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

Madde 35- Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm yurttaşları, etnik veya toplumsal köken, ırk veya dil, cinsiyet, cinsel tercih, eğitim, dinsel inanç, meslek veya görev ayrımı gözetilmeksizin yasalar önünde eşittir.

Madde 36- Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Cinsiyet farklılığının ayrımcılığa yol açmasına karşı ekonomik, siyasal, ideolojik ve kültürel önlemler alınır. Bu önlemler, kadınların mesleki ve kültürel eğitimlere erkeklerle eşit erişiminin sağlanmasını, işe alım ve yükselme aşamalarında, toplumsal, siyasal ve kültürel etkinliklerde kadın ve erkeklerle eşit fırsat tanınmasını, anne ve anne adaylarının çalışma yaşamına katılması ve toplumsal yaşamdan dışlanmaması için, ücretli izin süresinin artırılması ve çalışma saatlerinin azaltılmasını kapsayan maddi ve manevi desteğin verilmesini içerir.

Madde 37- Türkiye Cumhuriyeti'nde ulusal ve etnik köken hiçbir biçimde bir ayrıcalık ya da dışlanma-ezilme nedeni olamaz. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde birlikte yaşamak ve tüm bölgelerin eşit gelişimini sağlamak temel hedeftir. Devlet, bu hedef doğrultusunda tüm yurttaşların, enternasyonalist ve yurtsever bir bilinçle eğitilmesinden, yaşayan dillerin korunması ve öğretilmesinden, bu dillerle eğitim ve öğretim hakkının sağlanmasından, kültürel zenginliklerimizin geliştirilmesinden sorumludur.

Madde 38- 16 yaşına girmiş her yurttaş, bütün yönetim kademeleri için seçme ve seçilme hakkına sahiptir.

Madde 39- Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm yurttaşları, anlatım, propaganda ve örgütlenme özgürlüğüne sahiptirler. İnsanın insanı sömürmesini açık ya da dolaylı biçimde savunan, savaş kışkırtıcısı, din istismarcısı, ırkçı ve faşist düşünceler toplumun özgür gelişiminin önünde engel oluşturdukları için propaganda ve örgütlenme özgürlüklerinden yararlanamazlar.

Madde 40- Temel özgürlüklerin yaşama geçirilmesi için yazılı ve görsel iletişim, toplantı ve gösteri yapma olanakları bütün toplumsal örgütlenmelerin hizmetine verilir.

Madde 41- Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm yurttaşları çalışma hakkına sahiptirler. Tüm yurttaşlar, yaptıkları işin karşılığında, devlet tarafından belirlenmiş bir standartın altına düşmeksizin, ücretlendirilirler. Tüm yurttaşlar, yetenek, eğitim ve eğilimleri doğrultusunda, toplumun ihtiyaçları gözetilerek, istedikleri meslek ve işi seçebilirler. Bu hak, sosyalist ekonomik sistemin düzenli gelişimiyle güvence altına alınır.

Madde 42- Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının, seyahat etme serbestliği, konut dokunulmazlığı, ve haberleşme gizliliği devlet güvencesi altındadır.

Madde 43- Sorgulama ve kovuşturma sırasında devletin gözetiminde tutulan kişilere fiziki veya manevi baskı yapılamaz. Hiç kimseye, hiçbir koşul ve durumda işkence uygulanamaz. Yasalarda yazılan suçüstü durumları dışında hiç kimse savcı izni ya da mahkeme kararı olmadan gözlem altına alınamaz.

Madde 44- Hiçbir durumda ölüm cezası verilemez.

Altıncı Bölüm

ADALET SİSTEMİ VE MAHKEMELER

Madde 45- Adalet, örgütlü halk ile birlikte ve onun adına, çalışma kural ve esasları yasalarca belirlenmiş mahkemelerce yerine getirilir. Adalet mekanizması mahalle ve köy meclisleri esas alınmak üzere oluşturulur. Mahkemelerde gerek bu meclislerce belirlenen yurttaşlar, gerekse meslekten yargıçlar görev alırlar. Yargıçların ve yurttaşların ne şekilde göreve geleceği yasalar tarafından tayin edilir.

Madde 46- Yasalarca belirlenecek usullerle kurulmuş ve görev yapan mahkemelerin en üst organı Yüksek Mahkeme'dir. Yüksek Mahkeme, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde faaliyet gösteren tüm mahkemelerin kararlarının nihai olarak gözden geçirildiği, faaliyetlerinin denetlendiği yargı uzvudur. Adalet sisteminin birliğini temsil eder, üyelerinin seçimi ve işleyiş usulleri yasayla belirlenir ve bağımsız faaliyeti devlet tarafından güvence altına alınır. Yüksek Mahkemenin verdiği kararlar kesindir.

Madde 47- Yargıçlar bağımsızdır; görevlerini yürütürken yalnız yasalara bağımlı olurlar; yargıçların bağımsızlığını etkileyecek müdahalelere karşı devlet önlem almakla yükümlüdür.

Madde 48- Ceza ve infaz yasaları, suçların önemli bir bölümü toplumsal kaynaklı olduğundan, toplumun suça karşı korunması gereği göz ardı edilmeksizin, bireye toplumsal yaşantıda yer alma bilincinin ve yeteneklerinin sağlanması doğrultusundaki politikaları içerir.

Madde 49- Yurttaşların ve Cumhuriyet sınırları içerisinde yaşayan herkesin fillerinin yasalara uygunluğunu denetleyen merci Cumhuriyet Başsavcılığı'dır. Başsavcılık kendisine bağlı ve dikey biçimde örgütlenmiş savcılardan oluşan bir yapıya sahiptir. Başsavcılığın işleyiş usulleri kanunla belirlenir. Savcılar görevlerini bağımsız bir şekilde yapar ve yalnız Başsavcılığın denetim ve gözetiminde çalışırlar.

Madde 50- Savunma hakkı, suçlama başladığı andan itibaren devlet tarafından korunur. Yargılama her aşamada açıktır. Yargılamanın kamuya kapalı olarak sürdürülmesi, ancak sanığın ya da mağdurun kişisel haklarının çiğnenmemesi amacıyla ve yine kendilerinin rızasıyla mümkün olabilir.

Yedinci Bölüm

DIŞ POLİTİKA VE SAVUNMA

Madde 51- Türkiye Cumhuriyeti, emperyalizmin hiçbir askeri, ekonomik, mali, kültürel ve siyasal örgütlenmesinin üyesi veya bir parçası olamaz, bu tür örgütlenmelerle birlikte hareket edemez.

Madde 52- Türkiye Cumhuriyeti, eşit katılımı sağlayan, karşılıklı çıkarları koruyan ve barışa hizmet eden bütün uluslararası kuruluşlarda yer alır. Türkiye Cumhuriyeti, bu kuruluşların uluslararası ilişkilerin iyileştirilmesi, emperyalist ülkelerin hareket alanının daraltılması ve uluslararası gericilikle mücadele amaçlarına hizmet etmesi için etkin bir çaba gösterir.

Madde 53- Türkiye Cumhuriyeti, bütün halkçı, antiemperyalist, devrimci ve sosyalist iktidarlara dayanışma içindedir. Türkiye Cumhuriyeti, emperyalizmin gücünü ve etkinliğini geriletmeyi ve ortadan kaldırmayı amaç edinen bölgesel/uluslararası birlikteliklerin oluşturulması ve güçlendirilmesi için öncü, yönlendirici ve destekleyici tutumlar sergiler.

Madde 54- Her yurttaşın enternasyonalist ve yurtsever bilincinin gelişmesi ve canlı tutulması için gereken önlemler alınır.

Madde 55- Komünist, sosyalist, anti-emperyalist, anti-faşist, savaş aleyhtarı görüşleri nedeniyle kendi ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan kişiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvencesi altındadır.

Madde 56- Savunma ve güvenlik hizmetleri şu esaslara göre düzenlenir:

- a) Türkiye Cumhuriyeti'nin temel savunma unsuru, silahlı kuvvetlerdir.
- b) Silahlı kuvvetler, toplumun hizmetindedir. Silahlı kuvvetlerin toplumdaki uzaklaşması ve kastaşması önlenir. Silahlı kuvvetler barış zamanlarında üretim sürecinde görev üstlenir.
- c) Askerlik, kadın ve erkek bütün Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının görevidir. Askerlik süresi ve biçimi uluslararası ilişkilerin durumuna göre belirlenir.
- d) Silahlı kuvvetler çağın gereklerine uygun bir örgütlenme ile teknolojik gelişmelere uyum sağlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin savunma gücünün geliştirilmesi için her tür önlem alınır. Silah sanayiinin ulusal karakteri geliştirilir ve titizlikle korunur.

- e) Savaş durumu uygulamasına karar verecek tek organ Yüksek Meclis'tir.
- f) Başka bir ülkenin saldırısı karşısında ülkenin bütün siyasal, örgütsel, ekonomik ve beşeri potansiyeli harekete geçirilir ve savaş, tüm halkın katılımıyla, devrimci ve yurtsever bir savaşa dönüştürülür.
- g) Silahlı kuvvetler içinde ast-üst ilişkilerinde demokratik normlar yerleştirilir, disiplin ve düzen kültürel ve ideolojik eğitim süreçlerinin yardımıyla sağlanır. Silahlı kuvvetlerin sürekli personeli, yalnız askerlik alanında değil, toplumun gereksinim duyduğu gelişkin bireyler olarak yetiştirilir.
- h) Silahlı kuvvetler mensupları, seçme ve seçilme hakkı dahil olmak üzere, öteki yurttaşlara tanınan bütün siyasal ve toplumsal haklara sahiptirler.
- i) Silahlı kuvvetlerin yurtsever ve enternasyonalist karakteri korunur ve güçlendirilir.
- j) Türkiye Cumhuriyeti'nin savunma politikası ve dış politikası oluşturulurken militarist ideoloji ve yönelimlerden uzak durulur. Dünya barışı ve genel bir silahsızlanma için mücadeleye, ülkenin güvenliğini tehlikeye atmayacak biçimde sürdürülür.
- k) İç güvenlik örgütlerinin sosyalizmin ideallerine uygun ve emekçi halkın denetimine açık olarak düzenlenmeleri sağlanır.
- l) İç güvenlik, silahlı kuvvetler bünyesinde kurulan halk milisleri ile sağlanır. Halk milisleri, mahalle ve köy meclislerinden başlayarak tüm yerel iktidar organlarıyla birlikte çalışır, toplumu ve toplumsal sistemi, toplumsal örgütlerle birlikte korur.

Sekizinci Bölüm

TOPLUMSAL GELİŞİM VE KÜLTÜR

Madde 57- İnsan ideolojik, kültürel ve fiziksel varlığı ile bir bütündür. Toplum ve devlet, bu bütünün uyumlu, sağlıklı ve eksiksiz gelişmesinden sorumludur.

Madde 58- Bireylerin kendilerini toplumsal olarak ifade edebilmeleri, kolektif bilince sahip, insanların ve bütün ulusların eşitliği ve kardeşliğine inanan kişiler olarak yetişmeleri için eğitim, kitle iletişimi, siyasal ve kültürel yaşam, sağlık, spor etkinlikleri gibi alanlar ayrı ayrı değil bir bütün olarak değerlendirilmek zorundadır.

Madde 59- Eğitim her aşamasında parasız sunulan kamusal bir hizmet olarak toplumun çıkarları doğrultusunda yeniden örgütlenir. Dileyen herkes, bilimsel olarak öngörölmüş başarı ölçütlerini yerine getirmek koşuluyla, öğrenimini son aşamasına kadar sürdürür. Eğitim imkanları tüm toplumsal kesimlere eşit olarak sunulur ve eğitimden yararlanmada ortaya çıkabilecek eşitsizliklerin önüne geçmek için özel önlem alınır.

Madde 60- Eğitimin, insanın yeteneklerini ve yaratıcı gücünü ortaya çıkarıp geliştiren bilimsel içerikli bir etkinliğe dönüştürülmesinin yanı sıra, sınıfsız-sömürsüz bir dünya için verilen mücadeleye bilimsel ve ahlaki açılardan yardımcı olma işlevini de yerine getirmesi sağlanır.

Madde 61- Herkesin istediği alanda eğitim görmesi, toplumun ihtiyaçları da gözetilerek gerçekleştirilir.

Madde 62- Eğitim politikalarında ilgili kurumların bütün öğeleri söz sahibidir. Öğretmenler, öğrenciler, veliler ve eğitim kurumlarındaki hizmet işçileri ayrı ve birleşik örgütlenmelerle eğitim politikalarının oluşturulmasına katılırlar.

Madde 63- Ana dilde eğitim, devletin güvencesi altındadır. Ülkemizde ve bölgemizde yaşayan halkların birbirlerinin dil ve kültürlerini daha yakından tanımaları, eğitim sisteminin amaçları arasında yer alır.

Madde 64- Yabancı dil eğitimi, insanlığın kültürel ve bilimsel birikiminden mümkün olan en büyük ölçüde yararlanmayı ve halklar arasındaki kardeşliği güçlendirmeyi gözetilen bir yaklaşım doğrultusunda gerçekleştirilir.

Madde 65- Yaşları 18'in altındaki çocuklar ile gençlerin, eğitim sürecinin bir parçası olmayan işlerde çalışmaları ya da çalıştırılmaları yasaktır.

Madde 66- Okuma-yazma bilmeyen tek bir yurttaşın kalmaması, toplumun başlıca ödevleri arasındadır. Temel eğitim 12 yıldır ve bütün yurttaşlar için zorunludur.

Madde 67- Devlet, ilgili örgütlerle işbirliği yaparak, hiçbir yaş sınırlaması olmaksızın insanların bilgi ve becerilerini geliştirmeleri için her türlü olanağı sağlar.

Madde 68- Bütün yurttaşları kapsayan ve insani gereksinimlere eksiksiz olarak karşılık veren tek bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulur.

Madde 69- Sağlıklı olmak temel bir insan hakkıdır ve sağlık hizmetinin bütün insanlara eşit ve parasız olarak sunulması esastır. Bu çerçevede, bütün hastaneler ve sağlık kuruluşları kamuya ait kurumlar olarak etkinlik gösterir. İlaç ve tedavi giderleri tümüyle devlet tarafından karşılanır. İnsan sağlığını bozucu her türlü etkenin ortadan kaldırılması devletin asli görevlerinden biri olmakla birlikte, aynı zamanda, bir toplumsal mücadele konusu olarak ele alınır. Korumacı hekimlik ve basamaklı sağlık hizmeti uygulamaları yaygınlaştırılır.

Madde 70- İnsanlar moral ve fiziksel açıdan kendilerini yeniden üretebilecekleri mekânlarda yaşama hakkına sahiptirler. Bu hak doğrultusunda, bütün Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına ihtiyaçlarına uygun konut sunulur. Konutların deprem, sel ve öteki doğa olaylarından etkilenmeyecek yapıda üretilmeleri ya da bu özelliklere sahip duruma getirilmeleri için her türlü önlem alınır. Konutlarda ısınma, elektrik enerjisi ve su bedelsiz olarak sağlanır.

Madde 71- Kadın ile erkek arasında toplumsal etkinlik ve toplumsal roller açısından tarihsel süreç içinde ortaya çıkmış ayrım ve çelişkilerin yok edilmesi zorunludur. Bu zorunluluğun ürünü olan yasalarla güvenceye alınan kadın haklarının yaşamın bütün alanlarında gerçek ve kalıcı kazanımlara dönüşmesi doğrultusunda mücadele etmek, cinselliğin kadını aşağılayıcı roller edinmesine ve kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığa karşı durmak, bütün toplumun sorumluluğundadır.

Madde 72- Kadının ev işlerine ve çocuk bakımına bağımlılığının nedeni olan cinsiyet farklılığına dayalı işbölümü bütün toplumsal ve ideolojik yönleriyle tasfiye edilir. Bu doğrultuda, yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi yükler, her türlü kolektif olanak seferber edilerek toplumun bütünü tarafından üstlenilir.

Madde 73- Kadınların siyasal ve kültürel yaşama etkin ve yaygın biçimde katılmaları teşvik edilir ve bu doğrultuda her tür örgütsel olanak yaratılır.

Madde 74- Ailenin sevgi temelinde gönüllü bir birlikteliğe dönüşmesi, başlıbaşına bir amaç oluşunun yanı sıra, kadın haklarının geliştirilmesi bakımından da önemlidir ve bu sorun hem yasal düzenlemelerin hem de toplumsal-kültürel bir mücadelenin konusu olarak ele alınır.

Madde 75- Çocukların bakımı, beslenmesi, sağlıklı bireyler olarak gelişimi ve eğitimi, devletin güvencesi altındadır.

Madde 76- Gençlerin mümkün olan en erken yaşta başlayarak toplumsal yaşamın bütününe, siyasal karar alma süreçlerine, kültürel, sanatsal, bilimsel üretime katılabilmeleri özendirir.

lır. Parçası oldukları eğitim ya da spor kurumlarında, buldukları yörelerde ve topluluklarda öteki yurttaşlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip olmaları için olanak sağlanır. Gençlerin yaratıcı enerjisini bütün baskılardan kurtararak açığa çıkarmak ve gençliği her alanda özgürleştirmek, toplumsal bir ödevdir.

Madde 77- Yaşlılar toplumsal etkinliklerden uzaklaştırılarak kimsesiz ve desteksiz bırakılmaz. Yaşlıların toplumun eşit, bakımlı, kamusal yaşama katılmaları özendirilip desteklenen yurttaşlar olarak yaşamaları için gerekli bütün maddi ve manevi koşullar yaratılır.

Madde 78- Engelli yurttaşların eğitim ve üretim süreçleri ile siyasal ve toplumsal yaşama katılmalarının koşulları sürekli olarak geliştirilir. Engelli yurttaşlarla ilgili düzenlemelere ilişkin kararlar engelli yurttaşların örgütleriyle birlikte alınır.

Madde 79- Sanat yeni toplumun yaratılışına ve yeni insanın kendini özgürce geliştirmesine katkı sağlayacak en önemli alanlardan biridir. Sanatla yaratıcı ve izleyici olarak uğraşmak, her yurttaşın hakkıdır. Bu hakkın kullanılabilirliğini sağlamak, toplumun ve devletin sorumluluğundadır.

Madde 80- Sanatçı yaratıcılığının özgürleşmesi, temel hedeflerden biridir. Sanatın ve sanat ürünlerinin metalaşmasının önüne geçilir. Sanatın özgür bir ortamda toplumsallaşması, sanat emekçilerinin örgütlenmesi, sanatın insana ulaşmasını önleyen bütün engellerin kaldırılması için gereken bütün önlemler alınır.

Madde 81- Sanatçıların kendilerine ayrılan toplumsal olanakları örgütlü ve kolektif olarak kullanmaları sağlanır. Devletin sanatsal üretimde yeni ve farklı yaratma biçim ve tekniklerinin gelişmesine destek olması esastır.

Madde 82- Sanat ürünlerine yönelik sansür niteliğinde yasal düzenleme yapılamaz, ideolojik saplantılara ve önyargılara dayalı toplumsal nitelik taşıyan sansür eğilimlerine karşı mücadeleye destek sağlanır.

Madde 83- İnsanlığın ülkemiz coğrafyasında yarattığı kültürel ve tarihsel mirasın korunarak tüm halkın erişimine açılması için gerekli önlemler devletçe alınır.

Madde 84- Bilim ve bilimsel etkinlikler, toplumun yetkinleştirilmesinde ve insanın gelişiminde ana başlıklardan biridir. Bilimsel etkinlikler toplumun bütününün çıkarları doğrultusunda yürütülür.

Madde 85- Bilim insanlarının çalışmaları sonucunda ortaya çıkan kazanımların ve ürünlerin bütün insanlığın ortak malı olduğu, bu alanda yapılacak düzenlemelerin dayanağını oluşturur.

Madde 86- Spor yapma olanakları her yaştan, cinsiyetten , meslekten ve bölgeden insanlara devlet tarafından eşit olarak sunulur.

Madde 87- Sporun yıkıcı, düşmanlaştırıcı bir yarışmayı değil; sağlık, eğlence ve dayanışmayı esas alması ve geliştirmesi hedeflenir. Profesyonel spor yasaktır.

Madde 88- Spor özel mekânlarla hapsedilmek yerine işyerlerine, okullara, bütün yerleşim birimlerine yaygınlaştırılır. Geniş kitlelerin edilgen izleyici konumundan çıkmaları özendirilir.

Madde 89- Türkiye Cumhuriyeti'nde her yurttaşın inanç ve ibadet özgürlüğü vardır. Hiçbir kurum ya da kişi, insanlar üzerinde manevi baskı kuramaz.

Madde 90- Dinin siyasallaştırılmasına ve dini kuralların toplumsal yaşamı düzenleme girişimlerine engel olunur. Yurttaşların dinsel inanışlarına hiçbir resmi belgede yer verilemez.

Madde 91- Çevre ve kültür değerleri birer meta olmaktan kurtarılarak devlet tarafından korunur ve toplumun kullanımına açılır. Bu çerçevede, ormanların, kıyıların, doğal ve tarihsel zenginliklerin tahrip edilmesine karşı ağır yaptırımlar içeren yasal düzenlemeler gerçekleştirilir.

Madde 92- Sanayileşme ile kentleşmeye ilişkin politikaların geliştirilip uygulanmasında çevre ve insan sağlığının korunması öncelikli olarak gözetilir. Çevre politikasının belirlenmesinde ve uygulama aşamalarında toplumun bütünü ile birlikte ilgili toplulukların örgütlü biçimde yer almaları sağlanır.

Madde 93- Kent içi ulaşım, toplu taşımacılığa dayanan bedelsiz bir kamu hizmeti olarak düzenlenir. Kent içi ve kentler arası ulaşımında karayollarının ağırlığı azaltılarak daha güvenli, rahat ve verimli ulaşım biçimleri yaygınlaştırılır.

Madde 94- Doğal afetlerin yıkıcı etkisini en aza indirmek ve yok etmek için gerekli kaynakların ayrılması, bu yönde bilimsel çalışmalar yürütülerek sonuçlarının uygulamaya geçirilmesi devletin sorumluluğudur. Bu çalışmaların halkın bilgisine, katılımına ve denetimine açık olarak gerçekleştirilmesi zorunludur.

Türkiye Komünist Partisi

